

Марина Зуенко

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ПОЭТИЧЕСКОЙ КАРТИНЫ МИРА ДЖОНА ДОННА

В статье рассматриваются особенности формирования барочной картины мира и героя на примере лирики поэта-метафизика Дж.Донна. Анализируются стилевые доминанты и константы в лирике писателя, определяется роль писателя в мировой поэзии. Рассматривается хронотоп поэзии Дж.Донна, барочное пространство.

Ключевые слова: стиль, барокко, картина мира, лирический герой, мотив.

Maryna Zuienko

THE ARTISTIC FEATURES OF J.DONNE'S ARTISTIC WORLD

The article deals with the tradition of baroque world in J.Donne's poetry. The stylistic dominants of baroque are considered in the writer's lyrics. The spatiotemporal model of J. Donne's poetry is analyzed as well as his cultural space of baroque. The categories of Life, Death, Love have been considered in J.Donne's lyrics. As a humanist J.Donne glorified the man, put him in the center of his works and poeticized the abilities of the man. As a representative of Baroque he showed the unknown depth of human soul and understood the tragedy of human existence in the world and the drama of his inner life.

Key words: style, baroque, the picture of the world, lyrical hero, motif.

Одержано 23.02.2010 р., рекомендовано до друку 25.03.2010 р.

УДК 821 – 995.09
КСЕНЯ КОВАЛЕНКО
(Полтава)

СТИЛЬОВА ДОМІНАНТА ЯК ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА ПРОБЛЕМА

Ключові слова: стиль, індивідуальний стиль, стильова домінанта.

Стиль є досить суперечливим і дискусійним питанням на сучасному етапі розвитку літературознавства. Категорія «стиль» убирає в себе основні тенденції та закономірності розвитку літературних напрямів, течій, угруповань, а також особливості творчості окремих митців. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених стилю, на сьогодні ще немає єдиного та усталеного визначення стилю. Як слушно зазначив В.В.Виноградов, «важко знайти термін більш багатозначний та суперечливий і відповідне йому поняття – більш мінливе й суб'єктивно-невизначене, аніж термін і поняття «стиль» [1, с.7]. О.В.Чичерін у вступі до «Нарисів з історії російського літературного стилю» відзначив: «Багатьох бентежить наявність різних визначень стилю. Але ж значення цього слова таке ж зрозуміле і для всіх однакове, як значення найпростіших слів...» [13, с.5].

Значення поняття «стиль» є різним для мовознавців, мистецтвознавців та літературознавців. У мистецтвознавстві стиль розглядається як естетична категорія (сукупність естетичних ознак певного явища (чи явищ) мистецтва), у мовознавстві

стиль визначають як єдність мовних норм та принципів, а в літературознавстві значення категорії «стиль» пов'язане з дослідженням тексту передусім у його художньому значенні. Утім, художній текст не може бути без слова, до того ж це ще й явище мистецтва, отже, категорія «стиль» є міждисциплінарною, тобто її може бути розглянуто в різних аспектах із залученням досягнень різних наук. Однак у літературознавчому значенні поняття стилю потребує враховувати перш за все специфіку художнього мовлення, засоби художньої виразності й закономірності власне художньої образності.

М.Я.Поляков у книзі «Питання поетики й художньої семантики» (1986) пояснив різницю між лінгвістичним та літературознавчим розумінням стилю. Дослідник зауважив: «...стиль у лінгвістичному розумінні належить до одиничного акту індивідуального мовлення... Стиль у цьому випадку входить до комплексу мовно-соціальної комунікації, зміст якого мотивований мовцем і його ставленням до тематичних частин» [9, с.118]. Дослідник слушно відзначив, що стиль у літературі – не одиничний акт мовлення, а особливе утворення, цілісне й замкнуте в собі: «Твір потребує особливої художньої інтерпретації, яка містить приховані норми літературної свідомості, правила кодування тощо, що відокремлює літературну комунікацію від загальної мовної комунікації» [9, с.118].

Розглядаючи межі лінгвістичного й літературознавчого аналізу художнього тексту, Г.В.Степанов підкреслив, що лінгвістика охоплює мовний матеріал, слововживання, функції слова, а літературознавство розглядає текст як єдине ціле з урахуванням змістової (власне художньої) місткості мовних одиниць [12].

Хоча мовознавство та літературознавство мають один об'єкт вивчення – текст, але вони мають різні предмети дослідження й аспекти вивчення тексту, а саме: у мовознавстві текст трактується як сукупність мовних одиниць, а в літературознавстві – як вираження художнього, експресивного, образного мовлення.

Закладаючи засади літературознавчого аналізу стилю, відомий дослідник літератури В.М.Жирмунський відзначив, що в поняття «стиль» уходять «не лише мовні засоби, але також теми, образи, композиція твору» [2, с.34]. Отже, крім мовних одиниць, поняття «стиль» в літературознавчому аспекті містить й інші категорії художнього тексту (чи групи текстів). Д.С.Наливайко у статті «Стиль напряму й індивідуальні стилі в реалістичній літературі ХІХ ст.» зазначив, що «стиль є втіленням єдності й цілісності всіх компонентів змістової форми твору (внутрішніх зв'язків образної системи, художньої мови, жанру, композиції, фабули, ритму тощо)» [7, с.7].

У роботі «Теорія літературних стилів» (1990) П.М.Сакулін відзначив, що стиль слід розглядати в межах усього творчого процесу, тобто в аспекті творчого оформлення матерії, закономірностей утворення художньої форми з усіма її компонентами у їхніх взаємозв'язках та взаємодії. Дослідник визначав стиль як сукупність тих особливостей, якими одна форма відрізняється від іншої форми, їй подібній.

П.М.Сакулін увів поняття «морфологія стилю» й визначив морфологічні складові стилю:

- а) тематика (сукупність тем і мотивів твору);
- б) ейдологія (образи й засоби їх створення);
- в) композиція доміантних жанрів (жанровий зміст і жанрова форма творів, особливості їхньої архітектоніки, художньої структури);
- г) семантика й композиція поетичного мовлення (поетикальні засоби художнього мовлення, їх значення та специфіка функціонування в тексті) [10, с.142].

О.М.Соколов у роботі «Теорія стилю» (1968) запропонував своє бачення структури стилю, увівши поняття «носії стилю» (композиція, ритм, інтонація та ін.) і «стилетворчі фактори» (тема, проблема, ідея, мотив) [11].

Цікавим і напрочуд сучасним, на нашу думку, є визначення стилю, яке дав український дослідник Д.С.Наливайко: «Стиль – це не сама форма, не «синтез форм», а формотворче начало, певний внутрішній закон художньої творчості, що визначає ритм і композицію, характер образотворчості й інтонацію, усю своєрідність «художньої мови» творів, котра, як відомо, не зводиться до мовно-стилістичних засобів, а включає й «надмовні» елементи... Стиль виявляється як на рівні окремого твору, так і на рівні творчості митця й цілих течій та напрямів» [7, с.8].

Отже, стиль – це сукупність ознак, які характеризують твори певного часу, напрям, течії, а також індивідуальну манеру письменника. Стиль можна розглядати на різних рівнях літературного процесу: як на рівні літературних періодів, так і на рівні творчості окремих митців.

Питання про індивідуальний стиль письменника та стильові складники творчості митця не менш дискусійне, аніж поняття «стиль» у широкому значенні. Дискусії щодо виокремлення індивідуального стилю сягають давнини. Давньогрецький мислитель Платон писав про те, що яким є стиль, таким є й характер митця. Сенека вважав, що індивідуальний стиль є відображенням «обличчя душі». Г.Флобер мріяв про написання твору, в якому був би не важливим сюжет, а на першому плані поставав лише стиль (ці естетичні пошуки письменника втілено в його романі «Виховання почуттів»). Визначаючи сутність своєї літературної праці, В.Набоков писав про вироблення «неповторності мистецького стилю».

О.В.Чичерін зауважив, що стиль кожного письменника є водночас і надіндивідуальним, тобто приналежним до певного «спільного стилю» [13]. Це справді можливо, коли схожі риси виявляються в стилях різних письменників, коли митців єднає близькість стильових принципів.

Дж.Куддон у «Словнику літературних термінів» указує на те, що стиль – характерна манера індивідуального літературного твору, в якому здійснюється авторське самовираження.

Світовідчуття, світобачення письменника, його естетичний досвід зумовлюють своєрідність стилю його творів. Стиль письменника – це сукупність особливостей індивідуальної творчості, якими твори митця відрізняються від інших творів. Сукупність зображально-виражальних засобів письменника тоді дає ефект стилю, коли закономірно поєднується в художню мотивовану систему, зумовлену індивідуальністю митця. Характер асоціацій письменника, який становить основу його тропіки й стилістичних фігур, домінування певного виду тропів, типів композиції, фабульно-сюжетні особливості, конструювання часопростору художнього світу митця – все це показники, з допомогою яких можна схарактеризувати стиль конкретного автора. Але все ж таки важко уявити стиль письменника без зіставлення з творчістю інших митців, наприклад, у межах напрямку чи епохи.

Індивідуальний стиль – це напрочуд динамічна категорія, адже, маючи певне «стильове обличчя», письменник з кожним твором видозмінює його. Це явище є досить закономірним, оскільки змінюється світогляд письменника, змінюється проблематика й тематика його творів, що приводить до зміни й інших параметрів стилю.

М.Х.Коцюбинська зауважує, що наявність авторського «Я» та його змінність у певному творі (чи групі творів) забезпечує його стилістичний лад [6, с.434].

Стиль письменника, з одного боку, містить індивідуальні особливості творчості митця, але, з іншого боку, є вираженням і певної традиції, а точніше, її опанування й розвитку. Н.В.Левчик зазначила: «...великий митець – це не тільки народження нового художнього бачення, стилю, а й певний етап у розвитку традиції. Активне, творче начало традиції є основою для розвитку новаторства» [5, с.198]. Можна зробити висновок, що неповторні індивідуальні стилі митців мають зв'язок з їхніми попередниками.

Індивідуальний стиль є інструментом творчого засвоєння і пізнання дійсності митцем. Одна й та сама тема, наприклад, тема «маленької людини» звучить по-різному в творчості М.Гоголя, Ф.Достоевського та А.Чехова. Письменники по-різному описують предмети, пейзажі, події, пов'язані з існуванням «маленьких» героїв у світі, різними є й мистецькі підходи до засобів психологізму, які допомагають розкрити думки й переживання персонажів.

Вивчення індивідуального стилю митця потребує врахування багатьох екстралітературних та інтралітературних факторів: особливості доби, тенденції літературного розвитку і зв'язок із ними митця, специфіку художнього мислення письменника, його естетичні принципи й шукання тощо.

І.Ю.Подгаєцька в статті «Межі індивідуального стилю» слушно відзначила: «Індивідуальний стиль – це такий спосіб організації словесного матеріалу, який, відображаючи художнє бачення автора, створює новий, тільки йому притаманний образ світу» [8, с.33].

Індивідуальний стиль визначає цінність художньої системи митця. Індивідуальний стиль завжди можна відрізнити від стилю іншого письменника, тому можна говорити окремо про стиль Ф.Достоевського, стиль Л.Толстого, стиль А.Чехова, стиль Г.Флобера, стиль Ч.Діккенса та ін.

Важливим показником індивідуального стилю митця є стильова домінанта, яка визначає характерні параметри творчої самобутності письменника. Поняття про стильову домінанту в літературознавстві ввели представники формальної школи – В.М.Жирмунський, Ю.М.Тинянов та інші. Під домінантою вони розуміли панівний художній засіб, який підпорядковує собі всі інші. Пізніше термін уживався не досить часто. І лише близько двох десятиліть він знову з'являється в працях літературознавців, викликаючи неоднозначні трактування.

Стильова домінанта характеризує ту особливість індивідуального стилю, яка переважає за частотністю прояву, за семантикою, формальним вираженням і функцією у творах письменника. Стильовою домінантою може бути будь-який компонент художнього твору, це може бути складова змісту чи форми твору, стильова домінанта може бути спільною для низки творів, якщо виявляється більш-менш постійно.

Категорія «стильова домінанта» – це стрижневий критерій певного художнього твору, специфіки творчості автора або стильової тенденції, школи чи напряму. Як провідний елемент художнього твору домінанта підпорядковує собі інші його складники. Вона може бути композиційною, пов'язуючи структурні елементи будови твору залежно від його жанрової основи. Так, у ліричному вірші головним вважається

вираження переживань, у прозі – фабула й сюжет. Стилістична домінанта, втілена в будь-якому елементі твору, набуває визначального характеру: монологічне мовлення у ліриці, спосіб функціонування слова через тропи, застосування риторичних фігур, використання версифікаційних можливостей тощо. Стильова домінанта визначається в художній системі письменника загалом, характеризуючи специфіку ідіостилю, частотність прояву художніх засобів.

Дослідники неодноразово вказували на важливість виокремлення стильових доміант в індивідуальній творчості, які дозволяють простежити самотність митця, зв'язок із часом, стильовими тенденціями доби.

Л.Ф.Кисельова пише: «Уведення в літературознавчий обіг поняття стильової доміант дозволяє з'ясувати цілий ряд явищ стилю письменника і самого по собі, і у його зв'язках, співвідношеннях і взаємозалежності від стильових закономірностей часу, оскільки в ній, в особистісній, властивій саме цьому письменникові формі ... фіксується позаособистісний початок» [4, с.291].

Літературознавець А.Б.Єсін у роботі «Принципи і прийоми аналізу літературного твору» (2000) виокремлює поняття «стильова доміант» як «якісну характеристику стилю, в якій відтворюється художня своєрідність» [3]. Дослідник доводить, що стильовими доміантами можуть ставати найбільш загальні характеристики художньої форми (сюжетність, описовість, психологізм, фантастика, монологізм).

П.Є.Суворова у роботі «Стильова доміант доби як стилетвірний фактор в поетичних системах» (1997) наголошує на тому, що конститутивною ознакою стильової доміант є повторюваність, тому перспективним є аналіз ключових слів-образів, мотивів, тем та інших компонентів художнього тексту в творчості митця.

Хоча стильова доміант характеризується усталеністю й повторюваністю, утім, це не означає, що вона є незмінною, навпаки, це напрочуд гнучка й динамічна категорія, яка здатна до модифікації й трансформації з плином часу. Тому в певні періоди творчості письменника можуть бути актуалізовані різні стильові доміант, але при тому низка стильових доміант можуть ставати константами.

Отже, стильова доміант – ключове поняття для характеристики стилю як у широкому значенні, так і для аналізу стилю окремого письменника. Певні художні напрями й течії мають своє коло стильових доміант, що виявляються у творчості різних митців. Водночас індивідуальну манеру письменника теж визначають неповторні стильові доміант, які є більш-менш повторюваними, але необов'язково незмінними. Стильовою доміантою може виступати будь-який елемент твору (символи, тропи, стилістичні фігури, мова персонажів, строфіка, елементи сюжету й композиції тощо). Виявлення стильових доміант, форм їх вираження, функцій та динаміки допомагає з'ясувати особливості мистецького індивідуального стилю в його змінності та зв'язках з літературним процесом.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Виноградов В. В.* Сюжет и стиль: Сравнительно-историческое исследование / В. В. Виноградов. – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1963. – 192 с.
2. *Жирмунский В. М.* Теория литературы. Поэтика. Стилистика: Избранные труды / В. М. Жирмунский. – М. : Наука, 1977. – 407 с.

3. *Есин А. Б.* Стиль // Введение в литературоведение: Литературное произведение. Основные понятия и термины: учеб.пособ. / Л. В.Чернец, В. Е.Хализев, С. Н.Гройтман и др. / под ред. Л. В.Чернец. – М. : Высшая школа. Изд. центр «Академия», 1999. – С. 350–363.
4. *Киселева Л. Ф.* О стилевой доминанте / Л. Ф. Киселева // Теория литературных стилей. Современные аспекты изучения : [сб. статей / под ред. Н.К. Гей и др.]. – М. : Наука, 1982. – С. 301–319.
5. *Левчик Н. В.* Традиційне й нове в стилі М. П. Старицького-поета / Н. В. Левчик // Індивідуальні стилі українських письменників ХІХ – початку ХХ століття. – К. : Наукова думка, 1987. – С.199–206.
6. Літературознавча енциклопедія : у 2 т. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – Т. 2 / Ю.І. Ковалів. – 624 с.
7. *Наливайко Д. С.* Стиль напряму й індивідуальні стилі в реалістичній літературі ХІХ століття / Д. С. Наливайко // Індивідуальні стилі українських письменників кінця ХІХ – початку ХХ ст. : [зб. наук. праць]. – К. : Наук. думка, 1987. – С. 3–43.
8. *Подгаецкая И. Ю.* Границы индивидуального стиля / И. Ю. Подгаецкая // Теория литературных стилей. Современные аспекты изучения : [сб. статей / под ред. Н. К. Гей и др.]. – М. : Наука, 1982. – С. 32–59.
9. *Поляков М. Я.* Вопросы поэтики и художественной семантики / М. Я. Поляков. – М. : Советский писатель, 1986. – 479 с.
10. *Сакулин П. Н.* Филология и культурология / П. Н. Сакулин. – М. : Высшая школа, 1990. – 239 с.
11. *Соколов А. Н.* Теория стиля / А. Н. Соколов. – М. : Искусство, 1968. – 223 с.
12. *Степанов Г. В.* О границах лингвистического и литературоведческого анализа текста / Г. В. Степанов // Теория литературных стилей. Современные аспекты изучения : [сб. статей / под ред. Н.К.Гей и др.]. – М. : Наука, 1982. – С. 19–31.
13. *Чичерин А. В.* Очерки по истории русского литературного стиля. Повествовательная проза и лирика / А. В. Чичерин. – М. : Худож. лит., 1985. – 447 с.

Ксеня Коваленко

СТИЛЕВАЯ ДОМИНАНТА КАК ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

В статье рассматриваются разные подходы к понятию и определению стиля в его теоретическом и историческом аспектах. Автор раскрывает понятия индивидуального стиля и стилевой доминанты. Определены конститутивные признаки стилевой доминанты и особенности ее проявления в индивидуальном стиле писателя.

Ключевые слова: *стиль, индивидуальный стиль, стилевая доминанта.*

Ksenya Kovalenko

A STYLISTIC DOMINANT AS A LITERARY PROBLEM

The article deals with different approaches to the definition of the style in its theoretical and historical aspects. The definition of the individual style and stylistic dominant are analyzed. Constitutive signs of the stylistic dominant and its peculiarities in the individual style of the author are determined.

Key words: *style, individual style, stylistic dominant.*

Одержано 25.02.2010 р., рекомендовано до друку 25.03.2010 р.